

УДК 343.2

В. Я. Тацій,

докт. юрид. наук, проф., академік
НАН України і НАПрН України,
ректор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого;

О. В. Харитонова,

канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри
кримінального права № 1
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ХАРКІВСЬКА ШКОЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Історія Харківської школи кримінального права нерозривно пов'язана з історією Імператорського Харківського університету, заснованого в 1804 р., складовою частиною якого було відділення моральних і політичних наук, де з 1805 р. функціонувала кафедра прав цивільного і кримінального судочинства в Російській Імперії. З 1835 р. відділення моральних і політичних наук було перетворене на юридичний факультет, і кримінальне право викладалося на кафедрі законів поліцейських і кримінальних, а після судово-політичних реформ 60-х рр. XIX ст. з'явилася кафедра кримінального права та кримінального судочинства.

І. Ф. Тимківський, Г. П. Успенський, К. П. Паулович, К. Ф. Михайловський, І. М. Данилович, А. К. Бабічев, Г. С. Гордієнко, О. І. Палюмбецький, О. В. Куніцин, І. В. Платонов були «піонерами» у викладанні кримінального права в університеті. Вченим, який фактично поставив викладання цього предмета на наукову основу, став проф. Л. Є. Владимиров, що працював в Харківському університеті з 1876 р. до 1892 р. Його підручник із Загальної частини кримінального права, виданий у 1889 р., тривалий час був джерелом вивчення цієї дисципліни.

У подальшому однією з ключових фігур у розвитку харківської школи кримінального права став О. Д. Кисельов. Викладаючи в університеті з

1898 р., О. Д. Кисельов зарекомендував себе як високодосвідчений спеціаліст. Перебуваючи у відрядженні за кордоном, він слухав лекції К. Біндинга, Ф. Ліста, і, відповідно, доносив до Харкова світові наукові тенденції.

Прибічником соціологічного напрямку був М. П. Чубинський – відомий криміналіст, який у 1905 р. захистив докторську дисертацію за монографією «Нариси кримінальної політики» і отримав звання ординарного професора. У подальшому він став міністром юстиції уряду гетьмана П. Скоропадського, а після його падіння емігрував до Югославії, де розробив проект Загальної частини КК Королівства Югославії 1929 р.

У 1910 р. на кафедрі у проф. О. Д. Кисельова «для підготовки до професорського звання» залишився В. С. Трахтеров, який став відомим у науці кримінального права як автор формули неосудності, що має складатися з двох критеріїв: юридичного та медичного. Ці дослідження вченого були покладені в основу сучасного розуміння інституту неосудності в кримінальному праві.

З організацією у 1920 р. на основі юридичного факультету Харківського університету Інституту народного господарства розпочинається новий етап розвитку харківської школи кримінального права. У той час кафедрою кримінального права завідував проф. О. Д. Кисельов, разом із яким лекції з кримінального права читали Г. І. Волков, В. С. Трахтеров, М. М. Гродзинський, М. М. Ємінник, Д. Н. Розенберг. З 1934 р. по 1936 р. кафедрю очолював проф. С. М. Канарський, з 1936 р. по 1956 р. – проф. М. М. Гродзинський.

У 1941 р. розвиток наукових досліджень харківської школи кримінального права перервала війна. Кафедра поновила свою діяльність у 1944 р., і вже у 1947 р. на кафедрі було відновлено прийом аспірантів.

З середини 1950-х років над проблемами кримінального права почав працювати М. І. Бажанов, який своєю творчою діяльністю та визначним талантом збагатив цю науку. Він є автором понад 170 праць у вказаній галузі. Широке визнання отримали його роботи, присвячені питанням множинно-

сті злочинів, призначенню покарання, кримінально-правовій охороні особи та ін.

Вагомий внесок у розвиток харківської школи кримінального права, здійснив видатний український криміналіст, проф. В. В. Сташис, у 1956–1964 рр. – завідувач кафедри кримінального права і процесу, з 1964 р. по 1991 р. – завідувач кафедри кримінального права. Будучи учнем проф. В. С. Трахтерова, у своїй діяльності він спирався на засади класичного розуміння кримінального права, розробляючи питання вчення про злочин і вчення про покарання, проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти особи, господарські злочини тощо.

Неоціненну роль у розвитку харківської школи кримінального права відіграв учень проф. В. В. Сташиса, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри кримінального права проф. В. Я. Тацій. Будучи прибічником класичного напрямку в кримінальному праві, у науці він широко відомий своїми розробками питань підстав кримінальної відповідальності, складу злочину, об'єкта кримінально-правової охорони, злочинів проти держави, господарських злочинів, злочинів проти довкілля тощо.

Саме ці видатні постаті мали вирішальний вплив на становлення сучасної харківської школи кримінального права.

Основні напрями наукових досліджень сучасних представників харківської школи кримінального права - майже всі проблеми Загальної та Особливої частини кримінального права. Так, розробляються питання про поняття, предмет, метод, систему, функції кримінального права як галузі права (В. Я. Тацій, В. В. Сташис, Ю. В. Баулін, М. І. Панов, В. П. Тихий), кримінальний закон як форму вираження норм кримінального права (В. І. Борисов, Ю. А. Пономаренко), історію розвитку кримінально-правових вчень в Україні (О. В. Харитонова); досліджуються проблеми поняття та ознак злочину (В. В. Сташис, Л. М. Кривоченко, В. М. Киричко); складу злочину та його

окремих елементів (В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. А. Ломако, В. В. Устименко, І. В. Самощенко, Г. М. Анісімов, О. В. Зайцев); класифікації злочинів (Л. М. Кривоченко); кримінальної відповідальності за незакінчений злочин (В. П. Тихий, Ю. В. Гродецький, Н. В. Маслак, А. В. Горностай) та за співучасть у злочині (В. І. Борисов, М. І. Панов, Р. С. Орловський, О. М. Лемешко, О. В. Ус); множинності злочинів (І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін, Є. В. Шевченко); розвивається вчення про кримінальну відповідальність (Ю. В. Баулін, В. Я. Тацій, О. М. Лемешко, М. Є. Григор'єва, С. О. Харитонов, М. В. Анчукова); вивчаються питання системи і видів покарань (В. І. Тютюгін), караності злочинів (В. І. Тютюгін, І. О. Зінченко, Ю. А. Пономаренко), призначення покарання (В. І. Тютюгін, О. В. Євдокимова), звільнення від покарання (В. А. Ломако) та інші проблеми.

Нарешті, значна увага у наукових працях харківських фахівців у галузі кримінального права відводиться питанням кримінальної відповідальності за окремі види злочинів. Зокрема, досліджуються проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки (В. Я. Тацій), різноманітні злочини проти особи, її прав та свобод (В. В. Сташис, В. І. Борисов, В. І. Касинюк, Л. В. Дорош, В. А. Козак, І. О. Зінченко, Є. В. Шевченко, А. В. Тарасенко, М. Г. Заславська, О. О. Володіна, А. О. Байда, С. В. Гринчак, Ю. І. Дем'яненко), злочини проти власності (Л. М. Кривоченко, А. О. Пінаєв, М. І. Панов), злочини проти довкілля (С. Б. Гавриш), злочини проти громадської безпеки (В. П. Тихий, С. М. Мохончук, Л. М. Демидова), злочини проти безпеки виробництва (В. І. Борисов, О. О. Пащенко, Г. С. Крайник), транспортні злочини (В. І. Касинюк, С. В. Гізімчук), наркотичні злочини (Ю. В. Баулін, О. М. Лемешко), службові злочини, злочини проти правосуддя і порядку управління (В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Ю. П. Дзюба, М. В. Шепітько) тощо. Вагомою складовою цього напрямку є вивчення питань кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності, яким присвятили свої

роботи значна частина співробітників кафедри (В. Я. Тацій, В. В. Сташис, О. І. Перепелиця, В. М. Киричко, Н. О. Гуторова, В. Я. Кураш, О. Е. Радутний, О. О. Чаричанський).

Дослідженням вчених харківської школи кримінального права властиві глибока науковість, тісна взаємопов'язаність теоретичних міркувань та емпіричного матеріалу, логічна стрункість, послідовність та ясність викладу. В їх працях набули подальшого розвитку догматичний метод вивчення правових явищ, неокласична концепція розуміння кримінального права, була вироблена власна методологія, сформульовані принципи наукового аналізу складу злочину тощо. У роботах представників цієї школи також широко використовується соціологічний метод дослідження кримінально-правових явищ, який оптимально доповнює та розширює їх формально-логічний аналіз.